

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ

A1. με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι τεχνίτες. Γιατί χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντας όμως με κακό τρόπο, θα γίνουν κακοί. Γιατί, αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, καθόλου δε θα χρειαζόταν ο άνθρωπος που θα δίδασκε (ο δάσκαλος), αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί εκ γενετής (από τη γέννηση τους).

Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές: γιατί κάνοντας όσα συμβαίνουν στη συναλλαγή μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να φοβόμαστε ή να έχουμε θάρρος γινόμαστε άλλοι ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Κατά τον ίδιο τρόπο συμβαίνουν και τα σχετικά με τις επιθυμίες και την οργή: γιατί άλλοι γίνονται σώφρονες και πράοι και άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο και οι άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Και με ένα λόγο από όμοιες ενέργειες διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειες μας: γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών (των ενεργειών) ακολουθούν και οι συνήθειες του χαρακτήρα μας.

B1.

- Το θέμα που εξετάζει ο Αριστοτέλης είναι η απόκτηση της ηθικής αρετής. Έτσι η αναφορά των πολιτευμάτων και η διάκρισή τους σε δύο κατηγορίες δίνει την εντύπωση ότι το κείμενο απομακρύνεται από το θέμα. Όμως ο Αριστοτέλης δεν αναφέρεται στα πολιτεύματα κατά παρέκβαση αλλά συνδέει την αξία τους με την αρετή των πολιτών, την οποία αυτοί κατακτούν με μεγαλύτερη ή με μικρότερη επιτυχία, ανάλογα με τη συμβολή των νομοθετών.

Σ' αυτό το σημείο λοιπόν εντοπίζει ο Αριστοτέλης και τη διαφορά ανάμεσα σε ένα πολίτευμα καλό και σε ένα πολίτευμα λιγότερο καλό (φαύλος εδώ δε σημαίνει: κακός, ευτελής, ασήμαντος, αλλά κατώτερος, λιγότερο καλός), στο αν δηλαδή οι πολίτες ασκήθηκαν στην αρετή περισσότερο με το ένα και λιγότερο με το άλλο πολίτευμα. Κριτήριο επομένως, για να χαρακτηρίσουμε ένα πολίτευμα ανώτερο ή κατώτερο είναι το αν βοήθησαν λιγότερο ή περισσότερο οι νομοθέτες τον πολίτη να κατακτήσει με τη δική τους καθοδήγηση την αρετή.

- Η «γένεση» και η «φθορά» είναι δυο έννοιες που αποτελούν θεμελιώδεις αντιθετικό ζεύγος από τότε που άρχισε να διατυπώνεται η φιλοσοφική

σκέψη. Και τα δυο αυτά μέλη της αντίθεσης έχουν στην ενότητα αυτή άμεση σχέση τόσο με τον εθισμό όσο και με την ηθική πράξη.

Ο Αριστοτέλης τόνισε ήδη ότι τις ηθικές αρετές τις αποκτούμε , αφού ενεργήσουμε πρώτα, δηλαδή με την άσκηση και τον εθισμό, όπως μαθαίνουμε μια τέχνη. Στην ενότητα αυτή, κάνοντας χρήση του αντιθετικού ζεύγους « γίνεται – φθείρεται», θέλει να υπογραμμίσει ότι τόσο η «γένεση» όσο και η «φθορά» κάθε αρετής (και τέχνης) έχουν την ίδια αρχή και γίνονται με τα ίδια μέσα . Εκείνο δηλαδή που έχει κυρίως σημασία είναι άσκηση και ο εθισμός , η ποιότητα των ενεργειών του ανθρώπου , οι καλοί ή κακοί τρόποι δράσης και συμπεριφοράς . Ανάλογα μ' αυτούς δημιουργούνται οι καλές ή κακές συνήθειες , που διαμορφώνουν και τις ηθικές αρετές. Γι' αυτό ακριβώς και έχει μεγάλη σημασία ο τρόπος με τον οποίο θα συνηθίσουμε να ενεργούμε από τη νεανική ηλικία.

Αξίζει να τονιστεί πως η αντίθεση ανάμεσα στα δύο ρήματα τονίζεται στη συνέχεια της ενότητας και με τη χρήση των επιρρημάτων «εὖ –κακῶς» . Μ' αυτά τονίζεται πως ο καλός ή κακός τρόπος δράσης (π.χ. τοῦ οἰκοδομεῖν ἢ κιθαρίζειν) κάνει τον καλό ή κακό οικοδόμο ή κιθαριστή . Με την ίδια λογική και ο καλός ή κακός τρόπος δράσης και συμπεριφοράς στο θέμα των αρετών θα κάνει τον άνθρωπο καλό ή κακό , περισσότερο ή λιγότερο συνετό ή ανδρείο.

- Η καθημερινή, συνεχής και αδιάλειπτη συναλλαγή μας με τους ανθρώπους είναι που μας κάνει δίκαιους, όπως η αδιάλειπτη άσκησή μας να μένουμε θαρραλέοι μπροστά στους κινδύνους μας κάνει ανδρείους. Φυσικά με τον ίδιο τρόπο γινόμαστε κι άδικοι ή δειλοί .

Το συμπέρασμα από αυτά τα παραδείγματα είναι ότι οι ιδιότητες που αποκτούμε, **οι έξεις**, και οι καλές και οι κακές, είναι αποτέλεσμα της επανάληψης όμοιων ενεργειών, είναι απότοκες του ότι πολλές φορές ενεργούμε «οὕτως ἢ οὕτω». Σύμφωνα, εξάλλου, και με το σύγχρονο ορισμό, «**έξη**» είναι η ιδιότητα (ικανότητα, συνήθεια, διάθεση, εξοικείωση) που αποκτήθηκε με την επανάληψη μιας πράξης ή με τη συνεχή επίδραση του ίδιου παράγοντα. Εκείνο λοιπόν που καθορίζει τις «έξεις» που αποκτούμε είναι ο τρόπος με τον οποίο επαναλαμβάνουμε «όμοιες ενέργειες». Με τις επανειλημμένες πράξεις σωφροσύνης και με τη συναισθηματική μας αποχή από τις ηδονές γινόμαστε σώφρονες και αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να περιφρονούμε τα πράγματα που προκαλούν φόβο και να τα αντιμετωπίζουμε, γινόμαστε ανδρείοι. Φυσικά βασική προϋπόθεση είναι αυτός που κάνει τις πράξεις να έχει ορισμένα χαρακτηριστικά: να έχει

συνείδηση του τι πράττει, να έχει επιλέξει ενσυνείδητα τις πράξεις του και να κάνει αυτές τις πράξεις μόνιμο, σταθερό και αμετάβλητο τρόπο συμπεριφοράς.

Εκείνα που αξίζει να επισημανθούν σχετικά με τη δημιουργία των έξεων είναι :

- Οι έξεις «γίνονται», δηλαδή βρίσκονται σε διαρκή επανάληψη και εξέλιξη (άρα δεν είναι εκ φύσεως)
- Δεν αρκεί να κάνει κάποιος πολλές φορές μια πράξη , για να αποκτήσει μια αρετή, πρέπει επιπλέον να φροντίζει να δίνει και κάποια ποιότητα στις ενέργειες του αυτές: οι πράξεις και οι ενέργειες που θα μας οδηγήσουν στην αρετή πρέπει να είναι ίδιες μ' αυτές που θα κάνουμε, όταν θα γίνουμε ήδη κάτοχοι της αρετής .
- Μπορεί η επανάληψη των «όμοιων ενεργειών» να προκαλούν τις έξεις, στη συνέχεια όμως συμβαίνει και το αντίστροφο, δηλαδή οι έξεις να γίνονται πηγή των αντίστοιχων ενεργειών και έτσι να δημιουργείται ένας κύκλος, συνηθίζοντας π.χ. να περιφρονούμε τους κινδύνους γινόμαστε ανδρείοι, και, αφού γίνουμε ανδρείοι, αντιμετωπίζουμε καλύτερα ότι μας προκαλεί φόβο. Σ' αυτή την περίπτωση, βέβαια, οι πράξεις του ανθρώπου είναι πολύ πιο εύκολες και ποιοτικά πολύ ανώτερες.

Στα συγκεκριμένα κείμενα του Αριστοτέλη είναι αρκετά συχνή η χρήση των παραπάνω ρηματικών τύπων και μάλιστα στη συγκεκριμένη χρονική βαθμίδα (ενεστώτα), που δηλώνει επανάληψη. Η χρήση των ρημάτων αυτών στηρίζει τις φιλοσοφικές ιδέες του Αριστοτέλη, ο οποίος υποστηρίζει ότι η συχνή επανάληψη μιας πράξης (πράττοντες) οδηγεί στον εθισμό (έθίζοντες), που επιτρέπει στον άνθρωπο να αποκτήσει βαθμιαία τις ηθικές αρετές (γινόμενοι)

«έξεις»: η ετυμολογία και η σημασία της λέξης

- Έξις (ἐχ-σις) < ἐχ- ω : Η δασεία (όπως και στο μέλλοντα <<έξω>>) προήλθε από το δασύ πνεύμα h που υπήρχε κατά την προφορά και το οποίο αποβλήθηκε από το ενεστωτικό θέμα, επειδή υπήρχε το επίσης δασύ χ (στο μέλλοντα η δασεία επανέρχεται, επειδή δεν υπάρχει στο θέμα χ αλλά ξ) : σεχ - > heχ - > εχ-σις.
- Η λέξη <<έξις>> αρχικά δήλωνε: κατοχή, απόκτηση, ενέργεια για απόκτηση και κατοχή. Αργότερα δήλωνε μια ιδιότητα που την απόκτησε ο άνθρωπος με την επανάληψη μιας πράξης ή με τη συνεχή επίδραση του ίδιου παράγοντα. Η ετυμολογική συγγένεια με τη λέξη <<σχήμα>> < σχή - σω < ἐχω εξηγεί και τη σημασία που αποδίδει ο Αριστοτέλης στη λέξη <<έξις>> : η μόνιμη μορφή του χαρακτήρα ενός ατόμου , τα μόνιμα

στοιχεία του χαρακτήρα του ,αυτά που αποκτιούνται με την επίμονη άσκηση.

B2. Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί δηλαδή σ' αυτή την ενότητα αναλογικό συλλογισμό: όπως για την εκμάθηση των τεχνών είναι απαραίτητος ο εθισμός σε κατάλληλες ενέργειες, έτσι και για την κατάκτηση των ηθικών αρετών έχει σημασία η επανάληψη ίδιων πράξεων («όμοίων ενεργειῶν»). Ο Αριστοτέλης παραθέτει τρία παραδείγματα με τα οποία στηρίζει τη θέση στην οποία καταλήγει: όπως οι τέχνες, έτσι και τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας (τέτοια είναι και οι ηθικές αρετές) αποκτώνται με την επανάληψη όμοιων ενεργειῶν, με τον εθισμό.

Τα παραδείγματα αναφέρονται σε ηθικές αρετές που σχετίζονται με το πώς οι άνθρωποι: 1. συναλλάσσονται / συμπεριφέρονται μεταξύ τους στις κοινωνικές σχέσεις τους (τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους) 2. αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις της ζωής τους (τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς) 3. διαχειρίζονται τις επιθυμίες τους και τα πάθη τους (τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς) Αναπτύσσοντας τα παραδείγματα αυτά, ο Αριστοτέλης διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι.

Τα παραδείγματα αυτά έχουν ως εξής: • **Το πρώτο παράδειγμα** («πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι») αναφέρεται στη συναναστροφή με τους άλλους ανθρώπους, στις κοινωνικές σχέσεις. Αν οι άνθρωποι συνηθίσουν να είναι δίκαιοι στη συναναστροφή τους με τους άλλους, γίνονται τελικά δίκαιοι. Αν όμως ακολουθήσουν τον αντίθετο τρόπο συμπεριφοράς, δηλαδή συνηθίσουν να είναι άδικοι, γίνονται τελικά άδικοι («οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι»). Ο τρόπος, δηλαδή, με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναναστρέφονται καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους (δικαιοσύνη ή αδικία). • **Το δεύτερο παράδειγμα** («πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοὶ») αναφέρεται στις καταστάσεις που προξενούν φόβο, στις δύσκολες και αντίξοες περιστάσεις της ζωής τους. Όσοι μαθαίνουν να τις αντιμετωπίζουν με ψυχραιμία, σθένος και θάρρος γίνονται ανδρείοι, ενώ όσοι τις αντιμετωπίζουν με φόβο, εθίζονται στη δειλία και γίνονται δειλοί • **Το τρίτο παράδειγμα** («Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως.») αναφέρεται στις επιθυμίες και τις ορμές των ανθρώπων, καθώς και στα ανθρώπινα πάθη, τα συναισθήματα, δηλαδή, όπως αυτά εκδηλώνονται σε καταστάσεις που προκαλούν οργή. Εδώ, ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται

οι άνθρωποι τον ίδιο τον εαυτό τους καθορίζει το χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τις επιθυμίες και τις ορμές τους και να δρουν με σύνεση και εγκράτεια, γίνονται σώφρονες, συνετοί. Αν, όμως, ξεφεύγουν από τα όρια του μέτρου και δεν μπορούν να ελέγξουν τις επιθυμίες τους, γίνονται ασύδοτοι, ασυγκράτητοι, ακόλαστοι. Αν μαθαίνουν να συγκρατούν το θυμό τους, γίνονται πράοι. Αν όχι, γίνονται οξύθυμοι, οργίλοι. Συνεπώς, ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται την εκδήλωση της συμπεριφοράς τους είναι καθοριστικός για την ηθική ποιότητα που θα αποκτήσουν, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα τους.

B3. Η σημασία της Ακαδημίας...η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα)

B4. ἐγίνοντο, ἔστιν, συναλλάγμασι, δεινοῖς, ἀναστρέφεσθαι

ΑΛΙΔΑΚΤΟ

Γ1. Μου φαίνεται, είπα εγώ, ότι αναφέρεις επαρκή απόδειξη, ότι δηλαδή δεν είναι αυτή η τέχνη αυτών που γράφουν λόγους, την οποία αν αποκτήσει κάποιος θα ήταν ευτυχισμένος. Και όμως εγώ νόμιζα πως κάπου εδώ θα φανερωθεί η επιστήμη, την οποία αναζητούμε από παλιά. Και πράγματι, οι άνδρες αυτοί που γράφουν λόγους, όταν τους συναναστρέφομαι, μου φαίνονται ότι είναι πάρα πολύ σοφοί, Κλεινία, και η ίδια η τέχνη τους κάπως εξαιρετική και μεγαλοπρεπής. Και αυτό όμως δεν είναι καθόλου παράδοξο. Γιατί αυτό είναι τμήμα της τέχνης των μάγων και λίγο υποδεέστερη από εκείνη. Γιατί από τη μία (η τέχνη) των μάγων είναι η γοητεία των φιδιών και των αραχνών και των σκορπιών και των άλλων θηρίων και ασθενειών, από την άλλη (εκείνη) των δικαστών και των μελών της εκκλησίας του δήμου και του υπόλοιπου πλήθους τυχαίνει να είναι γοητεία και παρηγοριά.

Γ2. φάτε, ἐκτῶ, τινῶν, εὐδαιμον, ῥήθη, πεφάνθω, παλαιότερον, κήλισι, τύχοιεν, ἔσομέναις

Γ3α. δοτική του κρίνοντος προσώπου, κατηγορούμενο από το συνδετικό ρήμα εἶη, αντικείμενο στο ζητούμεν, γενική συγκριτική από το ὑποδεεστέρα, κατηγορηματική μετοχή από το τυγχάνει

Γ3β. υποθετική μετοχή, η οποία σχηματίζει λανθάνοντα υποθετικό λόγο με απόδοση το ἂν εἶη.

Εἰ κτήσαιτο τις, ἂν εἶη

Από την απόδοση που είναι δυνητική ευκτική δηλώνεται η απλή σκέψη του λέγοντος.

Επιμέλεια

Τέλια Καρατζέτζου Άννα Λαζαρίδου
Κατερίνα Τσιρέκα Μαρία Χαρτοματζίδου